

5. Ільчук Ю. “Смерть” чи “відродження”: до проблеми автора в постмодерній літературі // Магістеріум: Літературознавчі студії. Вип.2. – К.: КП ВД “Педагогіка”. – 1999. – С. 4-8.
6. Еко У. Записки на полях романа «Імя Розы» // www.artinfo.ru/ru/news/default.asp
7. Фуко М. Що таке автор // Антологія світової літературно-критичної думки. – Львів: Літопис, 2002. – С. 598-616.

Наталія ГРИЦАК (Тернопіль, Україна)

ПРОБЛЕМА “АВТОРА – ЧИТАЧА” У СУЧАСНОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ

На сучасному етапі розвитку літературознавчої свідомості, рецептивна поетика, як явище, все більше набирає своїх власних ознак та характеристик. Літературознавча наука входить у нове русло свого життя. Художній твір тепер пов’язується не лише з фігурою письменника, але й з фігурою читача, стосунки яких будуються на партнерстві та рівності. Виходячи з вище сказаного, метою цієї статті є розгляд основних сучасних літературознавчих праць російських вчених, які вводять у ракурс своїх досліджень проблему “автор – читач”.

Активний розвиток літературної рецепції у Росії розпочався з 80-х років ХХ століття. У 1983 році вийшов в світ реферативний збірник “Современные литературоведческие концепции (герменевтика, рецептивная эстетика)”, в якому розкривались основні принципи концепцій закордонних літературознавців і, в першу чергу, були проаналізовані теорії рецептивної естетики Г.-Р.Яусса, В.Ізера, Х.Д.Вебера та інших вчених.

Починаючи з кінця 80-х років 20 століття було видано декілька збірників, присвячених розгляду проблем рецепції художнього тексту, вченими Калінінського державного університету, зокрема: “Художественное произведение и его читатель” (1978); “Сборник научных работ” (1984); “Межвузовский сборник научных работ” (1986); “Художественное восприятие: Проблемы теории и истории. Межвузовский тематический сборник научных работ” (1988) тощо. Такі автори статей як Г.Н.Ішук, І.С.Баренбаум, В.З.Горна та ін. досліджували співвідношення історії читача та історії книги, форми читацького сприйняття, а також основні напрями у літературознавстві того часу.

У 1989 році був опублікований навчальний посібник О.Р.Левіної “Психология восприятия художественной литературы”, у якому розглядалися питання становлення та розвитку психології дитячого та юнацького читання як науки, а також її витоки, історичні норми та традиції. Особлива увага приділялась проблемі використання результатів дослідження у практичній роботі з дітьми та юнаками [4, 35].

У період 90-х років у російській науковій літературі з питань літературної рецепції з’явилося декілька словників-довідників. Так, у 1991 р. під редакцією М.Строганова був опублікований словник-довідник “Художественное восприятие: основные понятия и термины” (Твер, 1991); у 1996 р. вийшов в світ енциклопедичний довідник “Современное зарубежное литературоведение” (відповідальні редактори та укладачі І.П.Ільїн, С.А.Цурганова). Метою цих словників-довідників було ознайомити читачів з основними термінами та поняттями рецептивної поетики. У 1999 році вийшла книга під редакцією Л.В.Чернец “Введение в литературоведение. Литературное произведение: основные по-

няття і терміни”, де було розглянуто систему основних положень, що використовуються при аналізі літературного твору, а також при вивченні його генезису та функціонуванні. Однією із центральних проблем, яку досліджували автори цих праць, була проблема взаємодії автора та читача, а також особливості сприйняття читачем художнього тексту. Дещо пізніше з'явився невеликий за обсягом словник “Современное истолкование некоторых литературных терминов” (Рязань, 2000), у якому, переважно, розглядалися терміни літературної рецепції.

Однак зауважимо, що у сучасному російському літературознавстві особлива увага приділяється вивченню питань герменевтики та інтерпретації художнього твору, при цьому рецептивна естетика розглядається, за словами Є.А. Цурганової, як “конкретизація герменевтичних принципів” і “рецептивна естетика доповнює ці принципи соціально-історичними уявленнями” [6, 56]. Саме рецептивно-естетичні дослідження літератури, на думку Є.А.Цурганової, намагаються відновити конкретно-історичні та соціальні контексти сприйняття художнього твору читачем. Також дослідниця зауважувала, що зв'язок між герменевтикою та рецептивною естетикою полягає у тому, що в основі процесу розуміння завжди знаходиться сприйняття твору. Однак представники рецептивної естетики додали в тлумачення літературних явищ соціальний аспект, тобто у коло своїх досліджень вивели читача як своєрідну інстанцію. Саме цю ознаку рецептивної естетики Є.А.Цурганова виділяла як найважливішу, оскільки художній твір здобуває своє значення лише в акті його використання, тобто прочитання. До моменту прочитання, зазначала дослідниця, художній текст існує як знакова система, зміст якого потенційно прихований. Його реалізація, розкриття справжньої цінності відбувається у свідомості читача, в акті сприйняття.

Ще одна російська дослідниця А.П.Тулицька аналізувала рецептивну діяльність читача у руслі “розуміння” твору. У праці “Герменевтическая модель авторского понимания” (1995) вона розглядала художній текст з позицій читача як певне розуміння. При цьому “розуміння” безпосередньо пов'язано зі смыслом твору, а також умов його передачі [8, 59]. А.П.Тулицька вважала, що у процесі рецепції художнього тексту розкривається ієрархія зв'язків і відношень між компонентами тексту, які залежать від установок читача. Це означає, що читачка рецепція тексту це, в першу чергу, народження власного тексту.

Дещо пізніше літературознавець В.М.Букатов у праці “Тайнопись «Бессмыслиц» в поэзии Пушкина: очерки по практической герменевтике” (1999) розміркував о можливості і необхідності суб'єктивного сприйняття літератури. На прикладах аналізу творів О.С.Пушкіна “В'язень”, “Пам'ятник”, поеми “Мідний вершник” та ін. автор опирався на вчення О.О.Потебні про сприйняття художнього твору як рівноправної співтворчості. Однак В.М.Букатов наголошував на тому, що сприйняття твору безпосередньо залежить від якості читання [1, 15]. Якщо при читанні твору читач отримав сильне позитивне чи, навпаки, негативне відчуття, то у більшості випадків він це пояснює якістю самого твору, але в жодному разі якістю свого індивідуального читання. Вчений зазначав, що якість читання залежить від багатьох причин: культури сприймаючого, його об'єму знань і життєвого досвіду, установки читання та ін. Тому реалії зображеного у художньому творі засвоюються читачем лише тоді, коли він побачив в цьому потребу для себе. В.М.Букатов запропонував термін “читання з толком” [1, 20], який означає конкретизацію кожного авторського слова, а також поєднання в розумі суб'єктивних та об'єктивних образів в єдине ціле. При цьому читач у своїй свідомості утримує картини двох нібито перпендикулярних площин: фабульної і наративної. Вчений рахував, що

перша площина відображає об'єктивність написаного письменником, а друга – осмислення першого.

У 2001 році вийшла друком праця Н.І.Колодиної “Проблемы понимания и интерпретации художественного текста” (Тамбов, 2001), у якій автор фактично ототожнює сприйняття твору з його розумінням. Дослідниця констатувала, що “розуміння художнього тексту є процес, який спрямований на освоєння читачем багатоаспектної художньої сторони тексту” [3, 4]. При цьому вона вбачала, що розуміння можливо розглядати з двох сторін: зрозуміти означає осмислити, по-перше, не лише свої розумові дії, але й зміст художнього тексту, а, по-друге, зрозуміти означає зробити його предметом своєї власної думки. Н.І.Колодина, як і її попередники, погоджувалася з тим, що сприйняття (розуміння) художнього твору буде більш глибоким за умови певних знань у читача.

Отже, ми розглянули лише деякі найважливіші праці, які відображають хід думок російських вчених-літературознавців з приводу рецептивної поетики. Проаналізувавши ці праці, ми можемо зробити висновок, що на сучасному етапі російські літературознавці використовують досягнення рецептивної поетики для вирішення практичних питань герменевтики.

Література:

1. Букатов В.М. Тайнопись «Бессмыслиц» в поэзии Пушкина: очерки по практической герменевтике. – М.: Флинта, 1999. – 126 с.
2. Введение в литературоведение. Литературное произведение: основные понятия и термины / Под ред. Л.В.Чернец. – М.: Высш. школа, 1999. – 556 с.
3. Колодина Н.И. Проблемы понимания и интерпретации художественного текста. – Тамбов: ТГТУ, 2001. – 184 с.
4. Левина Е.Р. Психология восприятия художественной литературы. – М.: Высш. школа, 1989. – 56 с.
5. Попов В.А. Современное истолкование некоторых литературоведческих терминов. – Рязань, 2000. – 68 с.
6. Современные литературоведческие концепции (герменевтика, рецептивная эстетика). Реферативный сборник / Отв. ред. Е.А.Цурганова. – М., 1983. – 184 с.
7. Современное зарубежное литературоведение. Энциклопедический справочник / Науч. ред. и сост. И.П.Ильина, Е.А.Цурганова. – М., 1996. – 199 с.
8. Тупицкая А.П. Герменевтическая модель авторского понимания // Понимание менталитета и текста. – Тверь, 1995. – С. 58-67
9. Художественное восприятие: основные понятия и термины. Словарь-справочник / Ред.–сост. М.Строганова. – Тверь, 1991.– 203 с.
10. Цурганова Е.А. Два лика герменевтики // Российский литературоведческий журнал. – 1993. –№ 1 – С. 47-55.